

Інформація про автора

Шматько Наталія Михайлівна – канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту Української інженерно-педагогічної академії Міністерства освіти і науки України (вул. Університетська, 16, м. Харків, Україна, 61003, e-mail: shmatko.natm@gmail.com).

Информация об авторе

Шматько Наталья Михайловна – канд. экон. наук, доцент кафедры менеджмента Украинской инженерно-педагогической академии Министерства образования и науки Украины

(ул. Университетская, 16, г. Харьков, Украина, 61003, e-mail: shmatko.natm@gmail.com).

Information about the author

N. Shmatko – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management of Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy of the Ministry of Education and Science of Ukraine (16 Universytetska St., Kharkiv, Ukraine, 61003, e-mail: shmatko.natm@gmail.com).

*Стаття надійшла до ред.
08.11.2017 р.*

УДК 330.342.3/4

JEL Classification: Q01

ОЦІНКА РІВНЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

**Берест М. М.
Дудка М. О.**

Берест М. М. Оцінка рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки України / М. М. Берест, М. О. Дудка // Економіка розвитку. – 2017. – № 4 (84). – С. 27–37.

Агропромисловий сектор економіки є однією з найважливіших ланок економічної системи України, а підтримка його стійкого розвитку надає можливість забезпечити населення продовольчими товарами, промисловість – сировиною, зовнішню торгівлю – експортними товарами, а державу – зростанням валютних доходів. У зв'язку із цим, доцільним є оцінювання рівня стійкого розвитку АПК економіки України.

Сформовано підхід до оцінювання рівня стійкого розвитку АПК як складової економіки України на основі застосування методу таксономічного аналізу.

Досліджено актуальні проблеми оцінювання рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки України. Обґрунтовано та охарактеризовано основні складові, що пропонують використовувати для оцінювання рівня стійкого розвитку АПК. Сформовано перелік індикаторів оцінки рівня стійкого розвитку в аспекті виділених складових. Побудовано систему інтегральних показників рівня стійкого розвитку за допомогою методу таксономічного аналізу. Здійснено оцінювання та охарактеризовано рівень стійкого розвитку агропромислового сектору економіки.

Виявлено, що за останні роки спостерігають, переважно, висхідний рівень стійкого розвитку АПК. Особливої уваги заслуговує екологічна складова стійкого розвитку агропромислового сектору, що формує потребу у здійсненні підприємствами галузі відповідних заходів щодо підвищення її рівня та підкреслює необхідність у розробленні механізмів адаптації до несприятливих умов функціонування та зменшення негативно-го впливу від господарської діяльності суб'єктів АПК на навколишнє середовище. У зв'язку із цим, у ході подальших

досліджень у цьому напрямі доцільно виділити розроблення стратегій формування фінансового забезпечення стійкого розвитку АПК та виявлення факторів зовнішнього середовища, які впливають на рівень стійкого розвитку агропромислового сектору.

Ключові слова: агропромисловий сектор, стійкий розвиток, складові стійкого розвитку, інтегральний показник рівня розвитку, таксономічний аналіз.

ОЦЕНКА УРОВНЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

**Берест М. Н.
Дудка М. А.**

Агропромышленный сектор экономики является одним из важнейших звеньев экономической системы Украины, а поддержка его устойчивого развития предоставляет возможность обеспечить население продовольственными товарами, промышленность – сырьем, внешнюю торговлю – экспортными товарами, а государство – ростом валютных доходов. В этой связи целесообразным представляется проведение оценки уровня устойчивого развития АПК экономики Украины.

Сформирован подход к оценке уровня устойчивого развития АПК как составляющей экономики Украины на основе применения метода таксономического анализа.

Исследованы актуальные проблемы оценки уровня устойчивого развития агропромышленного сектора экономики Украины. Обоснованы и охарактеризованы основные составляющие, которые предлагается использовать для оценки уровня устойчивого развития АПК. Сформирован перечень индикаторов уровня устойчивого развития в разрезе выделенных составляющих. Построена система интегральных показателей оценки уровня устойчивого развития с помощью метода таксономического анализа. Проведена оценка и охарактеризован уровень устойчивого развития агропромышленного сектора экономики.

Выявлено, что за последние годы наблюдается преимущественно восходящий уровень устойчивого развития АПК. Отдельного внимания заслуживает экологическая составляющая устойчивого развития агропромышленного сектора, что обуславливает потребность в проведении предприятиями отрасли соответствующих мер по повышению ее уровня и подчеркивает необходимость разработки механизмов адаптации к неблагоприятным условиям функционирования и уменьшения негативного влияния хозяйственной деятельности субъектов АПК на окружающую среду. В данной связи в ходе дальнейших исследований в этом направлении целесообразно выделить разработку стратегий формирования финансового обеспечения устойчивого развития АПК и выявление факторов внешней среды, которые влияют на уровень устойчивого развития агропромышленного сектора.

Ключевые слова: агропромышленный сектор, устойчивое развитие, составляющие устойчивого развития, интегральный показатель уровня развития, таксономический анализ.

ASSESSING THE LEVEL OF THE AGRIBUSINESS SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE ECONOMY OF UKRAINE

**M. Berest
M. Dudka**

Agribusiness is one of the most important links in Ukraine's economic system, and support for its sustainable development gives an opportunity to provide the population with food products, industry – with raw materials, foreign trade – with export goods, and the state – with the growth of foreign exchange earnings. In this regard, it is advisable to assess the level of sustainable development of the agribusiness of Ukraine's economy.

An approach to the assessment of the agribusiness sustainable development as a component of the Ukrainian economy has been formed based on the application of the method of taxonomic analysis.

The actual problems of assessing the level of sustainable development of the agribusiness of the Ukrainian economy have been studied. The main components that have been used to assess the level of sustainable development of the agribusiness have been substantiated and characterized. A list of indices for assessing the level of sustainable development in the context of the selected components has been made. A system of integrated indices for assessing the level of sustainable development has been constructed using the method of taxonomic analysis. The level of sustainable development of the agribusiness of the economy has been assessed and characterized.

The study has revealed that in recent years there has been a predominantly upward level of sustainable development of the agribusiness. The ecological component of the agribusiness sustainable development deserves special attention, which creates the need for the industry companies to take appropriate measures to improve its level of sustainable development and stresses the need to develop mechanisms for adaption to unfavorable operating conditions and reducing the negative impact of economic activities of agribusiness companies on the environment. In this connection, in the course of further research in this direction, it is expedient to highlight the development of strategies for the formation of financial support for sustainable development of the agribusiness and the identification of environmental factors that affect the level of sustainable development of the agribusiness.

Keywords: *agribusiness, sustainable development, components of sustainable development, integral indicator of the level of development, taxonomic analysis.*

Однією з найважливіших структурних складових забезпечення економічної безпеки держави є продовольча безпека, гарантом якої є стабільне та ефективне функціонування агропромислового сектору (АПК) економіки України. Так, частка продукції АПК в експорті товарів України у 2016 р. була максимальною серед усіх галузей та становила 42,03 %, що на 700 млн дол. США або на 4,58 % більше, порівняно із 2015 р. [1], що підкреслює посиленню ролі галузі у формуванні доходів бюджету та високий рівень її експортного потенціалу. Отже, АПК є однією з найважливіших ланок економічної системи України, а підтримка його стійкого розвитку надає можливість забезпечити населення продовольчими товарами, промисловість – сировиною, зовнішню торгівлю – експортними товарами, а державу – зростанням валютних доходів. У зв'язку із цим, доцільним є оцінювання рівня стійкого розвитку АПК економіки України.

Поглиблений аналіз теоретичних та практичних проблем стійкого розвитку аграрного сектору відображено у працях українських учених. Зокрема, С. М. Борщук [2] досліджував основні теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем; З. В. Герасимчук [3] розглядала методологію та практику регіональної політики сталого розвитку; Б. М. Данилишин [4] акцентував увагу саме на природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України; О. Л. Попова [5] вивчала політику та механізм сталого розвитку агросфери України; Ю. М. Лопатинським [6] виділено детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств. Проте на цей час не вирішеною залишається проблема комплексного оцінювання рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки. У зв'язку із цим, виникає необхідність в уточненні сучасного розуміння змісту терміна "стійкий розвиток", формування обґрунтованого підходу до оцінювання рівня стійкого розвитку АПК та аналітичного дослідження виявлених тенденцій.

Метою статті є формування комплексної оцінки рівня стійкого розвитку АПК як складової економіки України на основі застосування методу таксономічного аналізу.

Слід розглянути сучасні підходи до розуміння категорії "стійкість". Так, у 1970-х роках термін "стійкість" було вперше використано для опису економіки в рівновазі з основними екологічними системами підтримки. Це було пов'язано із зауваженнями екологів щодо обмеженості зростання та поданнями альтернативи "стійкий стан економіки" для вирішення екологічних проблем. Поняття стійкості (firmness, stability) [7] поширене не лише в економіці, воно є об'єктом дослідження у природничих, гуманітарних та технічних науках протягом багатьох років. У зв'язку із цим, доцільно узагальнити сучасні підходи до змісту досліджуваної категорії (табл. 1).

Таблиця 1

Узагальнення сучасних підходів до змісту категорії "стійкість"
[Generalization of modern approaches to the content of the category "sustainability"]

№ п/п	Автор, джерело	Сутнісний зміст категорій
1	2	3
1	Большой энциклопедический словарь, [11]	спроможність відновлювати попередній (або близький до нього) стан після деякого збурення, яке виявляється у відхиленні параметрів від номінального значення
2	Словник української мови, [12, с. 710]	здатність витримувати зовнішній вплив, протидіяти чомусь; довго зберігати і виявляти свої властивості, не піддаватися руйнуванню, псуванню і т. ін.
3	В. Даль, [13]	здатність вистояти супроти чогось, устояти, успішно протистояти силі, витримати, не поступитися

Закінчення табл. 1

Таблиця 2

1	2	3
4	В. В. Артюхов, [14, с. 97]	властивість збігатися за ознаками до і після змін, викликаних діями факторів
5	М. О. Гончаренко, [15, с. 7]	упорядкування технічних, економічних, екологічних, соціальних і наукових ресурсів таким чином, що результуюча система може підтримуватися в стані рівноваги в часі й просторі

Таким чином, поняття стійкості є загальнодисциплінарним, його застосовують у різних галузях, воно споріднене з такими поняттями, як рівновага й постійність. Узагальнення виділених підходів дозволяє розуміти стійкість як властивість об'єкта зберігати або відновлювати свої властивості та функціональний стан, незалежно від впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Аналіз літературних джерел щодо змісту категорії "розвиток" [8 – 10] дозволило зробити такий висновок: він становить унікальний процес трансформації підприємства як відкритої системи у просторі та часі на основі якісних і/або кількісних змін, який спрямований на забезпечення гнучкості та адаптивності шляхом досягнення взаємодії між ресурсами, технологіями, менеджментом підприємства із зовнішнім середовищем, із метою забезпечення досягнення його глобальних цілей.

Поєднання розглянутих категорій привело до виникнення терміна "стійкий розвиток", що його вперше було розглянуто в аспекті дослідження екологічних перетворень на конференції ООН у 1972 р. у Стокгольмі [16]. У науковій праці "Стратегія всесвітнього збереження: збереження наявних ресурсів для сталого розвитку" стійкий розвиток визначався як покращення якості життя в межах можливостей (місткості) екосистем, які будуть залишатися у стані відносної рівноваги [17]. На засіданні Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку (1987 р.), де було наголошено на потребах задоволення сучасних та захисту майбутніх потреб людства, поняття "стійкий розвиток" (sustainable development) було уточнено як "такий розвиток, який задовольняє потреби сьогодення, але не ставить під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти свої потреби" [18]. Розглядаючи еволюцію концепції стійкого розвитку, варто зазначити, що тут важливу роль відіграли такі міжнародні документи, події та заходи (табл. 2).

Саме на конференції Організації Об'єднаних Націй (ООН) із проблем навколишнього середовища (Стокгольмська декларація, 1972 р.) було визначено зв'язок економічних, соціальних та екологічних проблем суспільства, що поклало початок концепції стійкого розвитку, а вже на конференції ООН із проблем навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) концепцію стійкого розвитку було визнано найбільш прийнятною та визначено пріоритетні напрями її подальшого розвитку.

Міжнародні документи, події та заходи концепції стійкого розвитку
(сформовано на основі [6; 19])
[International documents, events and activities of the concept of sustainable development
(formed on the basis of [6; 19])

№	Документи, події та заходи
1	Наукові праці В. Вернадського про ноосферу
2	Конференція Організації Об'єднаних Націй (ООН) із проблем навколишнього середовища (Стокгольм, 1972 р.) – визначено зв'язок економічних, соціальних і екологічних проблем
3	Наукові доповіді Римського клубу (1972 р.)
4	Звіт Всесвітньої комісії ООН із навколишнього середовища та розвитку (1987 р.)
5	Конференція ООН із проблем навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) – концепцію сталого розвитку було визнано найбільш прийнятною
6	Глобальна конференція зі сталого розвитку малих острівних держав, що розвиваються (Бриджтаун, 1994 р.)
7	Зустріч на вищому рівні "Планета Земля" +5 (Нью-Йорк, 1997 р.)
8	Всесвітній саміт із питань сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002 р.)
9	Маврикійська стратегія з подальшого впровадження Програми дій щодо забезпечення сталого розвитку малих острівних країн, що розвиваються (Маврикій, 2005 р.)
10	Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (2008 р.)
11	Спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН: Майбутнє сталого розвитку (Нью-Йорк, 2009 р.)
12	XV щорічна Міжнародна конференція дослідження сталого розвитку в Утрехті (Нідерланди, 2009 р.)
13	XVIII сесія Комісії зі сталого розвитку (Нью-Йорк, 2011 р.)
14	Конференція ООН із питань сталого розвитку, відома як "Ріо +20" (Ріо-де-Жанейро, 2012 р.)
15	Резолюція A/RES/70/1, ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 25 вересня 2015 року, про підсумковий документ "Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку 2030"

Термін "sustainable development" має певні особливості тлумачення мовами різних країн. Офіційний переклад терміна "sustainable development" українською мовою звучить як "сталий розвиток", що, відповідно до академічного тлумачного словника української мови [20], трактується як постійний, незмінний, що є синонімом до поняття "стійкий", тому надалі автори будуть розглядати прийняте в науковій літературі поняття "стійкий розвиток".

На сьогодні існує багато різноманітних поглядів на цю дефініцію, але єдиний підхід до визначення її змісту в наш час відсутній. Проте необхідно зазначити, що автори по-різному трактують поняття "стійкий розвиток", приділяючи увагу певним, істотним, на їхню думку, характеристикам.

Аналіз літературних джерел щодо розуміння змісту поняття "стійкий розвиток" [3 – 5; 16; 21, с. 243; 22;

23, с. 14; 24, с. 73; 25; 26; 27, с. 6 – 8] дозволив узагальнити проаналізовані підходи та встановити, що стійкий розвиток уособлює здатність суб'єкта у процесі його трансформації у просторі та часі протидіяти негативним впливам із боку зовнішнього середовища та підтримувати ключові індикатори діяльності на заданому рівні.

Для здійснення оцінювання рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки в цьому дослідженні запропоновано методика, що складається з чотирьох комплексних етапів (рис. 1).

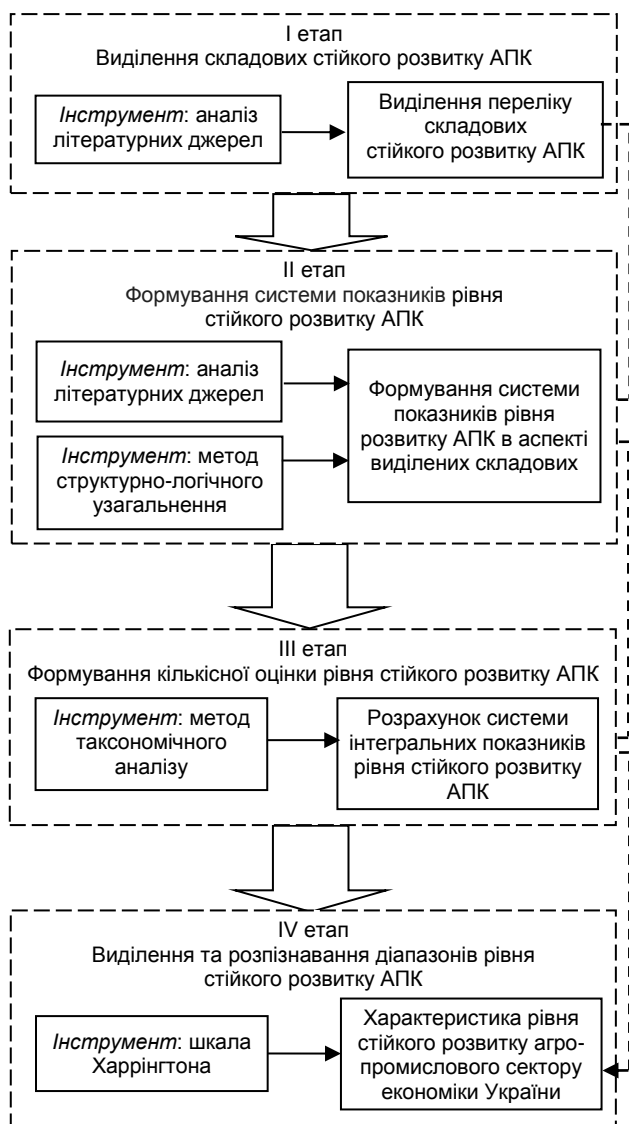

Рис. 1. Методика оцінювання рівня стійкого розвитку АПК
[Methods for assessment of the level of the agribusiness sustainable development]

Так, метою першого етапу є виділення системотвірних складових стійкого розвитку АПК, його реалізацію слід здійснювати за допомогою аналізу літературних джерел та сучасних підходів до розуміння стійкого розвитку в суспільстві.

Здійснений аналіз еволюції підходів до формування концепції стійкого розвитку в суспільстві доводить, що на сучасному етапі для його забезпечення необхідно враховувати вплив навколишнього, економічного та суспільного середовища, що підтверджено поглядами сучасних науковців (рис. 2).

Рис. 2. Схема концепції стійкого розвитку [6]
[The concept of sustainable development [6]]

Умовні позначення:

- 1 – сприятливий для життя розвиток (охорона здоров'я, збереження біорізноманітності);
- 2 – справедливий розвиток (зайнятість, бізнес-етика, підвищення рівня кваліфікації та доходів);
- 3 – прийнятний розвиток (ефективне використання ресурсів, управління життєвим циклом розвитку);
- 4 – стійкий розвиток.

У зв'язку із цим, особливості функціонування суб'єктів АПК потребують виділення трьох системотвірних складових у контексті забезпечення їхнього стійкого розвитку: економічної, соціальної та екологічної. Їхнє поєднання, із метою оцінювання рівня розвитку суб'єктів АПК, дозволить установити вплив кожної з них на загальний рівень розвитку агропромислового сектору та визначити пріоритетні напрями щодо підвищення ефективності його діяльності.

Метою другого етапу є формування системи показників рівня розвитку АПК в аспекті виділених складових. Так, основними вимогами до використовуваних показників та їхньої практичної застосовності є:

- а) подання їх у кількісній формі;
- б) доступність інформації, необхідної для визначення значень показників (можливі джерела інформації – друковані видання (наукові літературні джерела, аналітичні статті), статистична інформація);
- в) інформативність, тобто здатність точно й достовірно відображати необхідну для цілей дослідження релевантну інформацію.

Реалізація цього етапу передбачає застосування таких інструментів, як аналіз літературних джерел та метод логічного узагальнення. Крім того, слід підкреслити, що формування сукупності показників здійснюють в аспекті складових стійкого розвитку, виділених на попередньому етапі, отримані результати подано в табл. 3.

Показники оцінки стійкого розвитку агропромислового сектору
[The indices for measuring the agricultural sector sustainable development]

Складові стійкого розвитку	Показники
Економічна	Індекс цін реалізації продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами (%)
	Обсяг інвестицій у сільське, лісове та рибне господарства (млрд грн)
	Обсяг експорту продукції АПК України (млрд дол. США)
	Валовий внутрішній продукт сільського, лісового та рибного господарства, скоригований на індекс інфляції в Україні (млрд грн)
	Валовий збір зернових та зернобобових культур (тис. т)
	Чистий прибуток (млн грн)
	Необоротні активи сільського, лісового та рибного господарства (млн грн)
	Частка валового внутрішнього продукту сільського, лісового та рибного господарства у ВВП України (%)
Соціальна	Частка продукції АПК в експорті товарів України (%)
	Середньомісячна заробітна плата в сільському, лісовому та рибному господарстві, скоригована на індекс інфляції в Україні (грн)
	Частка зайнятого населення в сільському, лісовому та рибному господарстві в зайнятому населенні України (%)
	Потреба роботодавців у працівниках у сільському, лісовому та рибному господарстві (тис. осіб)
Екологічна	Частка працівників у АПК у загальному обсязі зареєстрованих безробітних в Україні (%)
	Частка відходів у сільському, лісовому та рибному господарстві в обсязі всіх утворених відходів (%)
	Посівна площа сільськогосподарських культур (тис. га)
	Коефіцієнт завантаження посівної площі зернових культур

Таким чином, у дослідженні сформовано систему показників рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки України в аспекті складових стійкого розвитку.

Метою третього етапу є формування кількісної оцінки рівня стійкого розвитку АПК, що пропонують здійснювати шляхом побудови системи інтегральних показників із використанням методу таксономічного аналізу.

Вибір цього економіко-математичного інструментарію обумовлено тим, що його застосовують для оцінювання поведінки багатомірних об'єктів, функціонування яких описують досить великим набором показ-

ників, та безпосередньо рівня розвитку, а також він дає можливість отримати однозначну кількісну оцінку стану досліджуваного об'єкта у вигляді інтегрального таксономічного показника. Крім того, цей показник є нормованим, тобто змінюється в межах від 0 до 1, що дозволяє отримувати однозначну економічну інтерпретацію визначених результатів.

Вихідні дані для побудови інтегральних показників рівня стійкого розвитку агропромислового сектору загалом та за складовими за 2007 – 2016 рр. сформовано за джерелами статистичної інформації [1] та наведено в табл. 4.

Таблиця 4

Вихідні дані для побудови інтегральних показників рівня стійкого розвитку АПК
[The initial data for the construction of integrated indices of the agribusiness sustainable development]

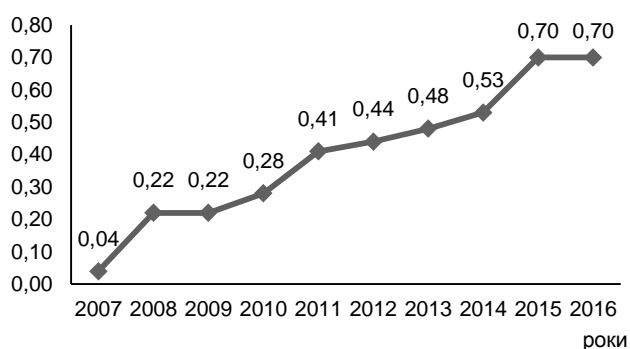
№ п/п	Показники	Роки									
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Індекс цін реалізації продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами (%)	138,00	110,30	106,40	130,00	113,60	106,80	97,10	124,30	154,50	109,00

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2	Обсяг інвестицій у сільське, лісове та рибне господарства (млрд грн)	9,52	16,89	9,38	12,23	18,18	19,10	15,60	12,30	27,90	44,20
3	Обсяг експорту продукції АПК України (млрд дол. США)	6,20	10,80	9,50	9,90	12,80	17,90	17,00	16,70	14,60	15,30
4	Валовий внутрішній продукт сільського, лісового та рибного господарства, скоригований на індекс інфляції в Україні (млрд грн)	35,08	38,59	58,24	73,68	101,87	110,01	128,10	129,02	167,35	246,62
5	Валовий збір зернових та зернобобових культур (тис. т)	29 294,9	53 290,1	46 028,3	39 270,9	56 746,8	46 216,2	63 051,3	63 798,0	60 126,0	66 088,0
6	Чистий прибуток (млн грн)	6 854,1	5 789,2	7 584,8	17 276,0	25 383,5	26 787,2	14 984,5	21 481,3	102 849,0	90 160,4
7	Необоротні активи сільського, лісового та рибного господарства (млн грн)	42 718,7	59 536,6	65 693,9	69 561,5	86 875,3	101 829,6	117 942,3	123 008,8	171 147,0	218 567,8
8	Частка валового внутрішнього продукту сільського, лісового та рибного господарства у ВВП України (%)	5,67	4,98	7,16	7,43	8,18	7,78	8,85	10,15	12,06	11,63
9	Частка продукції АПК в експорті товарів України (%)	12,60	16,12	23,93	19,26	18,71	26,02	26,86	30,98	38,32	42,03
10	Середньомісячна заробітна плата в сільському, лісовому та рибному господарстві, скоригована на індекс інфляції в Україні (грн)	628,64	879,80	1 073,91	1 310,72	1 720,84	2 027,05	2 258,71	1 982,39	2 191,21	3 483,99
11	Частка зайнятого населення в сільському, лісовому та рибному господарстві в зайнятому населенні України (%)	16,67	15,84	15,61	15,37	16,78	17,18	17,53	17,10	17,46	17,61
12	Потреба роботодавців у працівниках у сільському, лісовому та рибному господарстві (тис. осіб)	7,30	4,00	2,20	2,70	2,90	2,50	2,30	1,60	1,20	1,50
13	Частка працевлаштованих в АПК у загальному обсязі працевлаштованих зареєстрованих безробітних в Україні (%)	18,20	18,79	21,77	18,07	19,96	19,92	25,50	26,77	26,92	26,92
14	Частка відходів у сільському, лісовому та рибному господарстві в обсязі всіх утворених відходів (%)	8,66	9,37	18,76	2,01	2,78	2,27	2,30	2,38	2,80	2,95
15	Посівна площа сільськогосподарських культур (тис. га)	26 060,0	27 133,0	26 990,0	26 952,0	27 670,0	27 801,0	28 329,0	27 239,0	26 902,0	26 775,6
16	Коефіцієнт завантаження посівної площі зернових культур	0,89	0,98	0,98	0,97	0,97	0,96	0,97	0,99	0,99	1,00

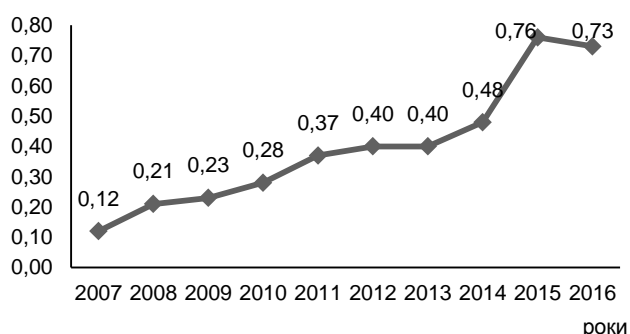
Результати побудови інтегральних показників рівня стійкого розвитку агропромислового сектору загалом

та за складовими за 2007 – 2016 рр. наведено в табл. 5 та на рис. 3 (розраховано за даними табл. 4).

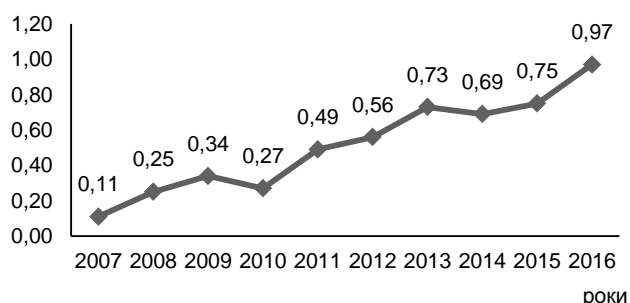
Таблиця 5

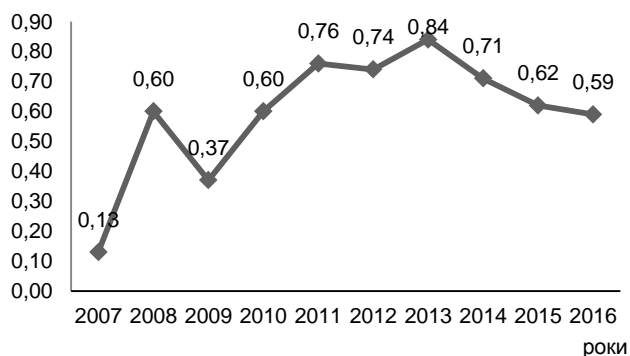
а) інтегральний показник АПК

б) економічна складова

в) соціальна складова

г) екологічна складова

Результати розрахунку системи інтегральних показників рівня стійкого розвитку АПК [The results of the calculation of the system of integrated indices of the agribusiness sustainable development]

Інтегральні показники рівнів стійкого розвитку	Роки									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
АПК загалом (I_{APK})	0,04	0,22	0,22	0,28	0,41	0,44	0,48	0,53	0,70	0,70
Економічна (I_{econ})	0,12	0,21	0,23	0,28	0,37	0,4	0,4	0,48	0,76	0,73
Соціальна (I_{soz})	0,11	0,25	0,34	0,27	0,49	0,56	0,73	0,69	0,75	0,97
Екологічна (I_{ekolog})	0,13	0,6	0,37	0,6	0,76	0,74	0,84	0,71	0,62	0,59

Аналіз динаміки побудованих показників дозволив зазначити таке:

інтегральний показник рівня розвитку агропромислового комплексу протягом аналізованого періоду зростає, що свідчить про наявну тенденцію до підвищення рівня стійкості розвитку цієї галузі;

інтегральні показники, що характеризують рівень стійкого розвитку АПК за його системотвірними складовими, мають різноспрямовані тенденції, що підтверджує неоднозначність впливу виділених складових на загальну динаміку стійкого розвитку АПК;

висхідну тенденцію демонструють таксономічні показники, що характеризують економічну та соціальну складові, що свідчить про їхній позитивний вплив на забезпечення стійкого розвитку галузі;

інтегральний показник екологічної складової відображає стійку тенденцію до падіння.

Таким чином, результатом реалізації цього етапу методики є побудована система інтегральних показників рівня стійкого розвитку агропромислового сектору.

Метою четвертого етапу є виділення та розпізнавання діапазонів рівня стійкого розвитку АПК. Для цього в дослідженні запропоновано використання вербально-числової шкали Харрінгтона, яка дозволяє ефективно виміряти ступінь інтенсивності критеріальної властивості явища чи процесу, що досліджують. Використання цієї шкали обумовлено, по-перше, тим, що вона має універсальний характер та її широко застосовують для якісної градації кількісних критеріїв під час оцінювання економічних процесів, по-друге, дає можливість адекватно економічно інтерпретувати отримані результати. Чисельні значення граничних значень шкали Харрінгтона визначено на основі аналізу й оброблення великого масиву статистичних даних [28].

У роботі запропоновано здійснювати таку економічну інтерпретацію рівня стійкого розвитку:

висхідний – стан агропромислового сектору характеризується динамікою покращення показників стійкого

Рис. 3. Динаміка системи інтегральних показників рівня стійкого розвитку АПК [The dynamics of the system of integrated indices of the agribusiness sustainable development]

розвитку, що виявлено як на загальному галузевому рівні, так і на рівні складових стійкого розвитку;

нейтральний – стан агропромислового сектору залишається без змін як на загальному галузевому рівні, так і на рівні складових стійкого розвитку;

спадний – стан агропромислового сектору характеризується наявністю кризових явищ різного ступеня складності, що виявлено як на загальному галузевому рівні, так і на рівні складових стійкого розвитку.

Зважаючи на те, що значення інтегральних показників, за допомогою яких оцінюють рівень стійкого розвитку АПК та в аспекті виділених складових, змінюються від 0 до 1, та відповідно до значень градацій вербально-числової шкали Харрінгтона [28], автори пропонують використовувати таку шкалу діапазонів станів АПК як для загального інтегрального показника, так і для показників за складовими (табл. 6).

Таблиця 6

**Шкала діапазонів рівня стійкого розвитку АПК
[The scale of ranges of the agribusiness sustainable development]**

Діапазони змін інтегральних показників стану АПК I_{APK}	Характеристики рівнів розвитку АПК
$0,00 \leq I_{APK} \leq 0,36$	Спадний
$0,36 < I_{APK} \leq 0,64$	Нейтральний
$0,64 < I_{APK} \leq 1$	Висхідний

Таким чином, результати оцінювання рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки України, відповідно до побудованих інтегральних показників, можуть бути подані у вигляді табл. 7.

Таблиця 7

**Оцінювання рівня стійкого розвитку АПК
[Assessment of the agribusiness sustainable development]**

Інтегральні показники	Рівні стійкого розвитку за роками									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
АПК загалом (I_{APK})	↓	↓	↓	↓	→	→	→	→	↑	↑
Економічна (I_{econ})	↓	↓	↓	↓	→	→	→	→	↑	↑
Соціальна (I_{soz})	↓	↓	↓	↓	→	→	↑	↑	↑	↑
Екологічна (I_{ekolog})	↓	→	→	→	↑	↑	↑	↑	→	→

Примітка:

- ↓ – спадний;
- – нейтральний;
- ↑ – висхідний.

Результати дослідження свідчать про те, що рівень стійкого розвитку агропромислового сектору економіки України на кінець аналізованого періоду має висхідний характер. Щодо рівня стійкого розвитку в аспекті виділених складових, то можна виділити таке:

економічна – із 2007 до 2010 рр. характеризується спадним рівнем стійкого розвитку, однак починаючи із 2012 р. – нейтральним, а за останні два роки (2015 – 2016 рр.) – висхідним. Це пов'язано, переважно, зі зростанням ВВП у галузі, збільшенням частки продукції АПК в експорті товарів України, необоротних активів та обсягом інвестицій в агропромисловий комплекс, що відіграють роль важливого джерела забезпечення стійкого розвитку АПК;

соціальна – із 2013 до 2016 рр. демонструє висхідну тенденцію рівня стійкого розвитку АПК, що обумовлено, насамперед, зростанням середньої заробітної плати в галузі;

екологічна – пік висхідної тенденції рівня стійкого розвитку припадає саме на 2011 – 2014 рр., а за останні два роки відбувся перехід на нейтральний рівень стійкого розвитку. Це пов'язано, по-перше, зі збільшенням частки відходів у галузі в обсязі всіх утворених відходів, по-друге, зі зменшенням посівної площі сільськогосподарських культур.

Таким чином, у дослідженні здійснено оцінювання рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки з використанням методу таксономічного аналізу. Виявлено, що протягом останніх років спостерігають, переважно, висхідний рівень стійкого розвитку АПК, але окремої уваги заслуговує екологічна складова стійкого розвитку агропромислового сектору, що формує потребу у здійсненні підприємствами галузі відповідних заходів щодо підвищення її рівня та підкреслює необхідність у розробленні механізмів адаптації до несприятливих умов функціонування та зменшення негативного впливу від господарської діяльності суб'єктів АПК на навколишнє середовище. У зв'язку із цим, у ході подальших досліджень у цьому напрямі доцільно виділити розроблення стратегій формування фінансового забезпечення стійкого розвитку АПК та виявлення факторів зовнішнього середовища, які впливають на рівень стійкого розвитку агропромислового сектору.

Література: 1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. 2. Борщук Є. М. Основи теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем : монографія / Є. М. Борщук. – Львів : Растр-7, 2007. – 435 с. 3. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика : монографія / З. В. Герасимчук. – Луцьк : Надстир'я, 2008. – 528 с. 4. Данилишин Б. М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко. – Київ : РВПС України, 1999. – 716 с. 5. Попова О. Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми

/ О. Л. Попова. – Київ : Ін-т екон. та прогн. НАНУ, 2009. – 352 с. 6. Лопатинський Ю. М. Детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств : [монографія] / Ю. М. Лопатинський, С. І. Тодорюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 220 с. 7. Alawode A. A. What is Financial Stability? / Abayomi A. Alawode, Mohammed Al Sadek // *Financial Stability Paper Series*. – 2008. – No. 1. – P. 26. 8. Іванчук К. О. Теоретичні підходи до визначення сутності категорії "розвиток підприємства" / К. О. Іванчук // *Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку* : зб. наук. пр. ; Нац. акад. наук України, Ін-т економіки пром-ті. – Київ. – 2012. – С. 231–239. 9. Раєвнева О. В. Управління розвитком підприємства : методологія, механізми, моделі : монографія / О. В. Раєвнева. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2006. – 496 с. 10. Юшкевич О. О. Систематизація поглядів до теорії розвитку підприємства як відкритої системи / О. О. Юшкевич // *Вісник ЖТУ. Економічні науки*. – 2011. – № 2 (56). – С. 179–183. 11. Большой энциклопедический словарь / под ред. А. М. Прохорова. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – Москва : Большая российская энциклопедия ; Санкт-Петербург : Норинт, 1997. – 1456 с. 12. Словник української мови. В 11-ти т. Т. 9 / [за ред. І. К. Білодіда]. – Київ : Наук. думка, 1978. – 710 с. 13. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4-х т. Т. 4 / В. И. Даль. – Санкт-Петербург : Диамант, 1998. – 638 с. 14. Артюхов В. В. Общая теория систем. Самоорганизация, устойчивость, разнообразие, кризисы / В. В. Артюхов. – 3-е изд. – Москва : Эдиториал УРСС, 2012. – 224 с. 15. Гончаренко М. О. Дослідження факторів, що впливають на стійкість розвитку підприємства / М. О. Гончаренко // *Вісник соціально-економічних досліджень*. – 2010. – № 40. – С. 36–40. 16. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням : підручник / за заг. ред. д. е. н., проф. Л. Г. Мельника та к. е. н., проф. М. К. Шапочки. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2005. – 759 с. 17. IUCN/UNEP/WWF World Conservation Strategy: Living resource conservation for sustainable development. – Gland, Switzerland : IUCN, 1980. – P. 125–214. 18. Наше общее будущее : доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию / под ред. С. А. Евтеева и Р. А. Перелета. – Москва : Прогресс, 1989. – 376 с. 19. Що таке сталий розвиток: принципи та історія // *Сталий розвиток для України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sd4ua.org/shho-take-staliy-rozvitok/bazovi-dokumenti>. 20. Академічний тлумачний словник. – Київ, 1970 – 1980 рр. // *Словники української мови* : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua>. 21. Гончаренко М. О. Дослідження стійкості розвитку підприємства як економічної системи / М. О. Гончаренко // *Труди ОПУ. Економіка*. – 2009. – Вип. 1 (33) – 2 (34). – 243 с. 22. Савчук В. П. Финансовый менеджмент предприятий: прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций / В. П. Савчук. – Київ : Максимум, 2001. – 600 с. 23. Гамалій В. Ф. Дослідження стійкості функціонування промислово-економічних систем / В. Ф. Гамалій, І. В. Ніколаєв // *ВЕН України*. – 2008. – № 1. – С. 14–17. 24. Крамаренко Г. О. Финансовый анализ / Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна. – Київ : ЦУЛ, 2008. – 392 с. 25. Економічний енциклопедичний словник : у 2-х т. Т. 2 / [С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій] ; за ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – 568 с. 26. Прадун В. П. Економіко-екологічні основи сталого розвитку регіональних агропромислових комплексів : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.07.02 "Економіка сільського господарства та АПК" / В. П. Прадун ; НАНУ, Об'єднаний інститут економіки. – Київ, 2005. – 41 с. 27. Шевчук В. Формування інноваційної моделі сталого

розвитку України в посткризовий період / В. Шевчук // *Економічний часопис XXI*. – 2010. – № 2. – С. 6–8. 28. Любушин Н. П. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности / Н. П. Любушин. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 448 с. 29. Прутська О. О. Оцінювання земельних ресурсів в Україні в контексті формування аграрного ринку: досвід та перспективи / О. О. Прутська, А. В. Непиталюк // *Економіка розвитку*. – 2017. – № 2 (82). – С. 60–66. 30. Пилипенко А. А. Формалізація стратегічних орієнтирів стійкого розвитку інтегрованої структури бізнесу в розрізі її архітектурного представлення / А. А. Пилипенко, І. В. Ялдин // *Актуальні проблеми економіки*. – 2010. – № 7. – С. 253–260.

References: 1. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ukrstat.gov.ua>. 2. Borshchuk Ye. M. *Osnovy teorii stiikoho rozvytku ekoloho-ekonomichnykh system* : monohrafiia [Fundamentals of the theory of sustainable development of ecological and economic systems : monograph] / Ye. M. Borshchuk. – Lviv : Rastr-7, 2007. – 435 p. 3. Herasymchuk Z. V. *Rehionalna polityka staloho rozvytku: teoriia, metodolohiia, praktyka* : monohrafiia [Regional policy of sustainable development: theory, methodology, practice : monograph] / Z. V. Herasymchuk. – Lutsk : Nadstyria, 2008. – 528 p. 4. Danylyshyn B. M. Pryrodno-resursnyi potentsial staloho rozvytku Ukrainy / B. M. Danylyshyn, S. I. Dorohuntsov, V. S. Mishchenko. – Kyiv : RVPS Ukrainy, 1999. – 716 p. 5. Popova O. L. *Stalyi rozvytok ahrosfery Ukrainy: polityka i mekhanizmy* / O. L. Popova. – Kyiv : In-t ekon. ta prohn. NANU, 2009. – 352 p. 6. Lopatynskiy Yu. M. *Determinanty staloho rozvytku ahrarnykh pidpriemstv* : monohrafiia [Determinants of sustainable development of agricultural enterprises : monograph] / Yu. M. Lopatynskiy, S. I. Todoruk. – Chernivtsi : Chernivetskiy nats. un-t, 2015. – 220 p. 7. Alawode A. A. What is Financial Stability? / Abayomi A. Alawode, Mohammed Al Sadek // *Financial Stability Paper Series*. – 2008. – No. 1. – P. 26. 8. Ivanchuk K. O. *Teoretichni pidkhody do vyznachennia sutnosti katehorii "rozvytok pidpriemstva"* [Theoretical approaches to defining the essence of the category "enterprise development"] / K. O. Ivanchuk // *Stratehiia i mekhanizmy rehulivannia promyslovoho rozvytku* : zb. nauk. pr. ; Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t ekonomiky prom-ti. – Kyiv. – 2012. – P. 231–239. 9. Rayevnyeva O. V. *Upravlinnia rozvytkom pidpriemstva : metodolohiia, mekhanizmy, modeli* : monohrafiia [Enterprise development management: methodology, mechanisms, models : monograph] / O. V. Rayevnyeva. – Kharkiv : VD "INZHEK", 2006. – 496 p. 10. Yushkevych O. O. *Systematyzatsiia pohliadiv do teorii rozvytku pidpriemstva yak vidkrytoi systemy* [Systematization of the views of the theory of enterprise development as an open system] / O. O. Yushkevych // *Visnyk ZhTU. Ekonomichni nauky*. – 2011. – No. 2 (56). – P. 179–183. 11. Bolshoy entsiklopedicheskiy slovar / pod red. A. M. Prokhorova. – Izd. 2-e, pererab. i dop. – Moskva : Bolshaya rossiysskaya entsiklopediya ; Sankt-Peterburg : Norint, 1997. – 1456 p. 12. Slovyk ukrainkoi movy. In 11 vol. Vol. 9 / [za red. I. K. Bilodida]. – Kyiv : Nauk. dumka, 1978. – 710 p. 13. Dal V. I. *Tolkovyy slovar zhivogo velikorusskogo yazyka*. In 4 vol. Vol. 4 / V. I. Dal. – Sankt-Peterburg : Diamant, 1998. – 638 p. 14. Artyukhov V. V. *Obshchaya teoriya sistem. Samoorganizatsiya, ustoychivost, raznoolobrazie, krizisy* / V. V. Artyukhov. – 3-e izd. – Moskva : Editorial URSS, 2012. – 224 p. 15. Honcharenko M. O. *Doslidzhennia faktoriv, shcho vplyvaiut na stiikist rozvytku pidpriemstva* [Investigation

of factors affecting the sustainability of enterprise development] / M. O. Honcharenko // *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen.* – 2010. – No. 40. – P. 36–40. 16. *Osnovy ekolohii. Ekolohichna ekonomika ta upravlinnia pryrodokorystuvanniam : pidruchnyk / za zah. red. d. e. n., prof. L. H. Melnyka ta k. e. n., prof. M. K. Shapochky.* – Sumy : VTD "Universytetska knyha", 2005. – 759 p. 17. IUCN/UNEP/WWF World Conservation Strategy: Living resource conservation for sustainable development. – Gland, Switzerland : IUCN, 1980. – P. 125–214. 18. *Nashe obshchee budushchee : doklad Mezhdunarodnoy komissii po okruzhayushchey srede i razvitiyu / pod red. S. A. Yevteeva i R. A. Pereleta.* – Moskva : Progress, 1989. – 376 p. 19. *Shcho take stalyy rozvytok: pryntsyipy ta istoriia // Stalyy rozvytok dlia Ukrainy* [Electronic resource]. – Access mode : <http://sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvytok/bazovi-dokumenti>. 20. *Akademichnyi tlumachnyi slovnyk.* – Kyiv, 1970 – 1980 rr. // *Slovnyky ukraïnskoi movy* [Electronic resource]. – Access mode : <http://sum.in.ua>. 21. Honcharenko M. O. *Doslidzhennia stiikosti rozvytku pidpriemstva yak ekonomichnoi systemy* [Investigation of enterprise development sustainability as an economic system] / M. O. Honcharenko // *Trudy OPU. Ekonomika.* – 2009. – Issues 1 (33)–2 (34). – 243 p. 22. Savchuk V. P. *Finansovyy menedzhment predpriyatiy: prikladnye voprosy s analizom delovykh situatsiy / V. P. Savchuk.* – Kiev : Maksimum, 2001. – 600 p. 23. Hamalii V. F. *Doslidzhennia stiikosti funktsionuvannia promyslovo-ekonomichnykh system* [Investigation of the stability of the functioning of industrial-economic systems] / V. F. Hamalii, I. V. Nikolaiev // *VEN Ukrainy*, 2008. – No. 1. – P. 14–17. 24. Kramarenko H. O. *Finansovyy analiz / H. O. Kramarenko, O. Ye. Chorna.* – Kyiv : TsUL, 2008. – 392 p. 25. *Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk : in 2 vol. Vol. 2 / [S. V. Mochernyi, Ya. S. Larina, O. A. Ustenko, S. I. Yurii]* ; za red. S. V. Mochernoho. – Lviv : Svit, 2006. – 568 p. 26. Pradun V. P. *Ekonomiko-ekolohichni osnovy staloho rozvytku rehionalnykh ahropromyslovykh kompleksiv : avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk : spets. 08.07.02 "Ekonomika silskoho hospodarstva ta APK" / V. P. Pradun ; NANU, Obiednanyi instytut ekonomiky.* – Kyiv, 2005. – 41 p. 27. Shevchuk V. *Formuvannia innovatsiinoi modeli staloho rozvytku Ukrainy v postkryzovyi period* [Formation of an innovative model of Ukraine's sustainable development in the post-crisis period] / V. Shevchuk // *Ekonomichnyi chasopys XXI.* – 2010. – No. 2. – P. 6–8. 28. Lyubushin N. P. *Kompleksnyy ekonomicheskyy analiz khozyaystvennoy deyatelnosti / N. P. Lyubushin.* – 2-e izd., pererab. i dop. – Moskva : YUNITI-DANA, 2005. – 448 p. 29. Prutska O. O. *Otsiniuvannia zemelnykh resursiv v Ukraini v konteksti formuvannia ahrarnoho rynku: dosvid ta perspektyvy* [Assessment of land resources in Ukraine in the context of the formation of the agricultural market: experience and prospects] / O. O. Prutska, A. V. Nepytyaliuk // *Ekonomika rozvytku.* – 2017. – No. 2 (82). – P. 60–66. 30. Pylypenko A. A. *Formalizatsiia stratehichnykh oriientyiv stiikoho rozvytku intehrovanoi struktury biznesu v rozrizi yii arkhitekturnoho predstavlenia* [Formalization of

strategic guidelines for sustainable development of an integrated business structure in the context of its architectural representation] / A. A. Pylypenko, I. V. Yaldin // *Aktualni problemy ekonomiky.* – 2010. – No. 7. – P. 253–260.

Інформація про авторів

Берест Марина Миколаївна – канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: marina_berest@ukr.net).

Дудка Майя Олександрівна – аспірант кафедри фінансів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: dudkamaya@gmail.com).

Інформація об авторах

Берест Марина Николаевна – канд. экон. наук, доцент кафедры финансов Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, г. Харьков, Украина, 61166, e-mail: marina_berest@ukr.net).

Дудка Майя Александровна – аспирант кафедры финансов Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, г. Харьков, Украина, 61166, e-mail: dudkamaya@gmail.com).

Information about the authors

M. Berest – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Nauky Ave., Kharkiv, Ukraine, 61166, e-mail: marina_berest@ukr.net).

M. Dudka – postgraduate student of the Department of Finance of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Nauky Ave., Kharkiv, Ukraine, 61166, e-mail: dudkamaya@gmail.com).

*Стаття надійшла до ред.
04.12.2017 р.*